

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТЛУМАЧЕННЯ ЗАПОВІТУ

Ракул О.В., кандидат юридичних наук, приватний нотаріус Києво-Святошинського районного нотаріального округу Київської області

Питання тлумачення заповіту є одним з актуальних практичних питань спадкового права. Заповіт - розпорядження особи своїм майном на випадок своєї смерті, а це означає, що з'ясувати справжню волю заповідача безпосередньо вже неможливо з більш ніж об'єктивних причин. У той же час, як справедливо зазначає К. Б. Ярошенко, яким би чином не був формалізований порядок складення заповіту, це не виключає ситуації, коли воля заповідача викладена в ньому недостатньо чітко, що призводить до невизначеності або двозначності у змісті заповіту [1, с. 114]. Таким чином, під тлумаченням заповіту слід розуміти з'ясування змісту заповіту як одностороннього правочину.

Проблема тлумачення заповіту виникла ще у римському праві, а саме - з появою письмової форми заповіту. Слід одразу зазначити, що до тлумачення вдавалися лише в разі наявності суперечностей. І тут вже, як зазначив з цього приводу відомий цивіліст К.П. Побєдоносцев, «для тлумачення заповітів з'явилось в римському праві та римській юриспруденції багато вельми тонких керівних правил» [2, с. 442]. Причому здебільшого такі правила були спрямовані на збереження сили заповіту - *favor testamentorum* [2, с. 504]. Слід зазначити, що сьогодні у законодавстві різних країн питання збереження сили заповіту у разі наявності суперечностей вирішується по-різному. Так, наприклад, § 2084 Цивільного уложення Німеччини, наслідуючи римському *favor testamentorum*, встановлює, що, в разі можливості різного тлумачення, перевага надається такому тлумаченню, за яким розпорядження може бути виконано [3, с. 519]. Іншої позиції дотримується законодавець Ізраїлю, який у статті 54 Закону про спадкування встановлює, що, в разі, коли можливим є різне тлумачення заповіту, такий заповіт має бути визнаний недійсним [4, с. 472].

Щодо законодавства України, то Цивільний кодекс України містить статтю «Тлумачення заповіту», відповідно до якої тлумачення заповіту може бути здійснене після відкриття спадщини самими спадкоємцями. У разі спору між спадкоємцями тлумачення заповіту здійснюється судом відповідно до статті 213 ЦК. Таким чином, спеціальна норма визначає лише суб'єктів тлумачення.

Щодо статті 213 ЦК, то вона встановлює загальні правила стосовно тлумачення змісту правочину. Так, при тлумаченні змісту правочину, перш за все, беруться до уваги однакове для всього змісту правочину значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів. Отже, на перше місце стаття 213 ЦК ставить буквальне тлумачення, що є відображенням так званої теорії волевиявлення, і єдиною метою якого є з'ясування сенсу термінів, що містяться у заповіті.

Далі вказана стаття встановлює, що якщо буквально значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів не дає змоги з'ясувати зміст окремих частин правочину, їхній зміст встановлюється порівнянням відповідної частини правочину зі змістом інших його частин, усім його змістом, намірами сторін. Якщо немає можливості визначити справжню волю особи, яка вчинила правочин, за вказаними правилами, то до уваги беруться мета правочину, зміст попередніх переговорів, ustalена практика відносин між сторонами, звичаї ділового обороту, подальша поведінка сторін, текст типового договору та інші обставини, що мають істотне значення. Тобто тут йдеться вже про теорію волі.

Слід зазначити, що у юридичній літературі висловлюються різні позиції стосовно можливості тлумачення змісту заповіту за допомогою інших, ніж заповіт, джерел. Так, на думку М.В.Телюкіної, «положення заповіту порівнюються між собою та з сенсом заповіту в цілому, причому, на наш погляд, воля заповідача може з'ясовуватись не тільки з сенсу заповіту та його положень, але й з інших документів (наприклад, висловлений у листі або щоденнику намір передати комусь залишене майно» [5]. З такою позицією не погоджується Б.С.Антимонов, який вказує, що для встановлення справжньої волі заповідача слід керуватися виключно змістом заповіту, отже «слід вважати невірним тлумачення змісту заповіту, засноване на таких, що мали місце висловленнях заповідача, на надісланих ним (неважливо, до або після складання заповіту) листах та інших документах, на показах свідків тощо» [6, с. 185].

Судова практика виходить з того, що об'єктом тлумачення є виключно сам заповіт, а отже, будь які інші документи, листування, щоденники померлого, чернетки заповіту тощо не можуть розглядатися як додаткова інформація для висновків суду стосовно справжнього змісту заповіту. Так, в ухвалі Верховного Суду України від 27 серпня 2008 року зазначається, що ст. 213 ЦК України не допускає, щоб при тлумаченні правочину здійснювався пошук волі учасника правочину, який не знайшов відображення в тексті самого правочину. При тлумаченні заповіту не допускається внесення змін у сам зміст заповіту, враховуючи що заповіт — це особисте розпорядження фізичної особи щодо належного їй майна, майнових прав і обов'язків на випадок своєї смерті (ст. 1233 ЦК України).

Список використаних джерел:

1. Наследственное право / Ин-т законодательства и сравн. правоведения при Правительстве Рос. Федерации ; [Булаевский Б. А. и др.] ; отв. ред. К. Б. Ярошенко. - М. : Волтерс Клувер, 2005. - 448 с.
2. Победоносцев К. П. Курс гражданского права. Вторая часть. Права семейственные, наследственные и завещательные. Классика российской цивилистики. М. : Статут, 2003. - 639 с.
3. Гражданское уложение Германии : Вводный закон к Гражданскому уложению : пер. с нем. / Науч. пел. А. Л. Маковский и лп. - науч. изл. - М.: Волтерс Клувер, 2004. - 81 с.
4. Гражданское законодательство Израиля. Перевод с иврита / Науч. рел.: Лившиц Н. Э.; Сост., предисл. и пер.: Хейфец М.С. - С.-Пб.: Юрид. центр Пресс, 2003. - 633 с.

5. Телюкина М.В. Комментарий к разделу V Гражданского кодекса Российской Федерации // Законодательство и экономика - М., 2002. - № 9. - С. 4-14

6 Антимонов Б.С Советское наследственное право / Б. С Антимонов, К.А. Граве. - М.: Юр.лит. -1955. -264 с.